

Проблеми незмінюваності правових позицій органів конституційного контролю

Р. Мартинюк

кандидат політичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін Інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія»

У статті досліджується проблематика незмінюваності правових позицій органів конституційної юрисдикції. Акцентується на обов'язковості дотримання правових позицій органів конституційного контролю у правотворчій і правозастосовній діяльності органів державної влади. Аргументується теза про відносну остаточноість актів органів конституційної юрисдикції для цих органів.

Ключові слова: правові позиції органів конституційного контролю, остаточноість актів конституційної юрисдикції, перегляд рішень органів конституційного контролю.

Проблему остаточноості актів органів конституційного контролю віднесено до групи найбільш значимих серед тих, що стосуються організації діяльності цих органів. Вони обумовлені, зокрема, характером відносин, що складаються між вищими органами державної влади та органом конституційної юрисдикції у зв'язку з визнанням останнім неконституційності актів, що є результатом правотворчості відповідних органів влади.

Вирішення цієї ситуації конституційним законодавством різних країн здійснюється по-різному. Більшість основних законів не надають будь-яким суб'єктам права перегляду рішення органу конституційного правосуддя. Поряд із цим деякими конституціями таке право надане парламенту. Можливість парламенту припинити дію акта органу конституційної юрисдикції повторним голосуванням кваліфікованою більшістю голосів передбачена, наприклад, Конституцією Румунії 1991 року, згідно з якою рішення Конституційного Суду щодо неконституційності закону скасовується двома третинами голосів верхньої палати парламенту — Сенату і нижньої — Палати депутатів¹. Конституція Республіки Казахстан 1995 року пішла ще далі і надала главі держави право вносити свої заперечення на рішення Конституційної Ради (повністю чи в його частині), які скасовуються двома третинами голосів від загального числа членів органу конституційної юрисдикції. При нескасуванні заперечень Президента рішення Конституційної Ради вважається неприйнятим².

Вбачається, що можливість «політичних» органів державної влади скасовувати доктринально обґрунтовані акти органу конституційної юрисдикції посягає на сам принцип верховенства права і нівелює значимість органу конституційного контролю у механізмі забезпечення згаданого принципу. Правова форма організації та діяльності держави вимагає існування органу спеціалізованого конститу-

¹ Пункт 1 статті 45 Конституції Румунії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.auditorium.ru/books/116/Rumania>

² Пункт 4 статті 73 Конституції Республіки Казахстан // Конституції стран СНГ и Балтии. — М. : Юристъ, 1999. — С. 232.

ційного контролю, уповноваженого приймати остаточні за своїм характером рішення щодо конституційності актів вищих органів державної влади. З огляду на це адекватною реакцією будь-якого органу державної влади, акти якого є об'єктом конституційного контролю, на рішення органу конституційної юрисдикції про визнання відповідного акта неконституційним має бути приведення цього акта (в цілому чи його окремих положень) у відповідність із конституцією.

Попереджаючи можливість скасування рішень органу конституційної юрисдикції іншими вищими органами державної влади, основні закони вказують на остаточний (такий, що не підлягає оскарженню та перегляду) характер актів органу конституційного контролю. Так, наприклад, Конституція Італії 1947 року вказує: «Жодні скарги на рішення Конституційного Суду не допускаються»¹. Конституція Республіки Молдова 1994 року проголошує: «Рішення Конституційного Суду є остаточні й оскарженню не підлягають»². Близьке за звучанням положення містить і Конституція Узбекистану 1992 року³. «Висновки Конституційного Суду є остаточними, оскарженню та опротестуванню не підлягають» — встановлює Конституція Республіки Білорусь 1994 року⁴. Поряд із цим наведені та подібні за змістом типові для основних законів положення про остаточний характер рішень органу конституційної юрисдикції все-таки не засвідчують їх абсолютної остаточності.

Акти конституційних судів та їм подібних органів, які у спеціальній літературі зазвичай відносять до інтерпретаційних актів, утворюють правовий феномен особливого порядку, який за своїми юридичними характеристиками не співпадає ні з нормативними актами загального чи індивідуального значення, ні з прецедентними рішеннями. Поряд із цим вважається, що оскільки інтерпретаційні акти органів конституційного контролю не можуть підмінити нормативно-правові акти, вони не володіють власною практичною значимістю і створюють правові наслідки тільки у зв'язку з реалізацією правових норм, тлумачення яких спричиняє появу відповідного інтерпретаційного акта. Кожен інтерпретаційний акт, таким чином, має допоміжне значення стосовно акта — об'єкта офіційного тлумачення, що знаходить вияв при застосуванні інтерпретованих норм права. За такого підходу інтерпретаційний акт не розглядається як засіб безпосереднього правового регулювання, оскільки він виконує щодо такого регулювання опосередковану роль⁵. Будучи «тінню» норм, які він тлумачить, акт органу конституційної юрисдикції поділяє їх «юридичну долю» і зберігає чинність доти, доки існує об'єкт його тлумачення. Тому, наприклад, парламент, змінюючи закон або конституцію чи у відповідний спосіб сприяючи їх зміні (наприклад,

¹ Абзац третій статті 37 Конституції Італійської Республіки // Конституції стран Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. — М. : НОРМА-ИНФРА, 1997. — С. 447.

² Частина друга статті 140 Конституції Республіки Молдова // Конституції новых держав Европы та Азії. — К. : Право, 1996. — С. 229.

³ Частина четверта статті 109 Конституції Республіки Узбекистан // Конституції новых країн Европы та Азії. — К. : Право, 1996. — С. 365.

⁴ Стаття 129 Конституції Республіки Білорусь // Конституції новых держав Европы та Азії. — К. : Право, 1996. — С. 114.

⁵ Шаповал В. Сучасний конституціоналізм : моногр. — К. : Салком ; Юрінком Інтер, 2005. — С. 100.

шляхом винесення на референдум), може «нейтралізувати» інтерпретаційний акт конституційного суду.

Попри визнання за актами органів конституційного контролю характеру інтерпретаційних актів вбачається, що згадана можливість підконтрольних органу конституційної юрисдикції суб'єктів «нейтралізувати» його акт може здійснюватися із суттєвим застереженням. «Політичні» органи влади, чиї акти є об'єктом конституційного контролю, не можуть шляхом нормотворення заперечувати правові позиції конституційного суду. Принцип верховенства права вимагає, щоб вищі органи держави здійснювали свою нормотворчу діяльність у межах правових позицій органу конституційної юрисдикції, виражених у його актах, що безпосередньо стосуються предмета нормотворчої діяльності відповідних органів влади. Це, зокрема, передбачає, що правова позиція органу конституційної юрисдикції не може втратити юридичну значимість внаслідок повторного прийняття того самого чи навіть подібного за змістом акта. Визнати за будь-яким органом державної влади, акти якого є об'єктом конституційного нормоконтролю, право продовжувати дію неконституційних норм шляхом видання нових за формою, але старих за змістом правових актів замість тих, чия чинність була припинена органом конституційної юрисдикції, означатиме не що інше, як можливість відповідних владарюючих суб'єктів у такий спосіб виводити видані ними акти за межі конституційного контролю.

Ідея про неприпустимість подолання правової позиції органу конституційної юрисдикції шляхом прийняття нормативно-правового акта, змістовно ідентичного акту, який був визнаний неконституційним, частково відображена у відповідному положенні Федерального Закону Російської Федерації «Про Конституційний Суд Російської Федерації», що закріплює: «Юридична сила постанови Конституційного Суду Російської Федерації про визнання акта неконституційним не може бути подолана повторним прийняттям цього ж акта»¹. Більш вдалим нормативним вираженням цієї ідеї можна вважати формулу з Органічного закону Республіки Грузія про статус органу конституційної юрисдикції, яка встановлює: «Після того, як Конституційний Суд визнає нормативний акт чи його частину неконституційними, буде недопустимо прийняти такий правовий акт, який би містив норми, аналогічні неконституційним»².

Роль правових позицій органу конституційної юрисдикції у нормотворчій та правозастосовній діяльності органів державної влади безпосередньо визначається правовою природою цих позицій. Сформульовані органом конституційного контролю правові позиції відображають (принаймні мають відображати) парадигму правового мислення юридичної еліти країни. Вони лише формалізують неофіційні, але наявні реальні доктринальні підходи до найважливіших питань державно-правового життя суспільства, встановлені у фаховому середовищі³, і

¹ Стаття 79 Федерального конституционного закона Российской Федерации от 21 июля 1994 года «О Конституционном Суде Российской Федерации» [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.ksrf.ru>

² Article 25 of the Organic Law of Georgia on the Constitutional Court of Georgia. — P. 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.constcourt.ge>

³ Витушкин В. Определения Конституционного Суда Российской Федерации : особенности юридической природы. — М. : НОРМА, 2005. — С. 115.

тим самим утворюють особливе нормативно-доктринальне джерело права. Оскільки акти органів конституційного контролю безпосередньо стосуються юридичної догми, вони мають виявляти вищий рівень юридичної компетентності. Саме тому відповідні акти є остаточними і не підлягають оскарженню. Створене сукупністю правових позицій органу конституційної юрисдикції «право принципів» формує, по суті, офіційну державно-правову доктрину і тому повинне утворювати разом з конституцією держави нормативну основу національної системи права¹.

Беручи до уваги сказане, слід визнати, що юридична значимість і сила правових позицій органів конституційного контролю не можуть залежати від формальної підстави їх виникнення, тобто чинності правових норм, що були об'єктом тлумачення, а також чинності самого інтерпретаційного акта, у якому відповідні правові позиції були сформульовані. У цьому виявляються елементи подібності правових позицій органу конституційної юрисдикції до прецедентних рішень судів загальної юрисдикції та законів парламенту. Всі згадані правові форми можуть санкціонувати усталену практику суспільних правовідносин або наявну неофіційну правову доктрину. Остання, не будучи джерелом права, обумовлює зміст того джерела права, яке її нормативно формалізує. Поряд із цим доктрина (правові ідеї, принципи), закріплена у позитивному праві, набуває загальнообов'язкового, нормативного характеру². Вбачається, що саме це і має місце у процесі прийняття органами конституційної юрисдикції відповідних актів.

Обов'язковість правових позицій органів конституційної юрисдикції для органів державної влади, чия правотворча і правозастосовна діяльність безпосередньо визначається змістом цих позицій, не може бути абсолютною для самих органів конституційного контролю. Відносна незмінюваність правових позицій органів конституційної юрисдикції відображена, зокрема, у загальноприйнятій практиці перегляду відповідними органами власних актів у зв'язку з виявленням нових обставин у справі, якщо такі обставини суттєво впливають на зміст прийнятих ними актів.

Теза про відносну незмінюваність правових позицій органів конституційного контролю для самих цих органів, крім наведеної підстави, знаходить обґрунтування принаймні у таких аргументах. По-перше, конституційні суди та подібні органи спеціалізованого конституційного контролю не застраховані від прийняття хибних рішень. По-друге, конституційні суди змушені вдаватися до принципу еволюційного тлумачення конституційних норм, адаптуючи власні правові позиції до змісту правової доктрини, що розвивається. По-третє, правові позиції органів конституційної юрисдикції мають ґрунтуватися на конституційних положеннях, які самі зберігають відносну незмінюваність. Тому зміна конституційних норм, що були об'єктом тлумачення органу конституційного контролю й обумовили зміст його відповідних правових позицій, викликає необхідність змінити останні. Ця обставина частково врахована, наприклад, у Законі Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд». Хоча Конституційний Суд Азербайджану не наді-

¹ Бержель Ж.-Л. Общая теория права. — М. : NOTA BENE, 2000. — С. 166, 170.

² Тодика Ю. Конституція і правова доктрина // Правова держава. — 2001. — Вип. 12. — С. 160.

лений правом перегляду власних правових позицій, Закон передбачає, що «при зміні норми Конституції Азербайджанської Республіки, яка стала підставою для прийняття рішення Конституційного Суду, ...дане рішення визнається Конституційним Судом таким, що частково або повністю втратило силу»¹. Більш широкі можливості має Конституційний Суд Республіки Білорусь, наділений правом перегляду власних рішень, зокрема, у випадку, якщо «змінилася конституційна норма, на основі якої прийняте рішення»². У пострадянському просторі на цій самій підставі можуть переглядати власні рішення органи конституційної юрисдикції також у Вірменії³, Казахстані⁴, Киргизстані⁵, Литві⁶, Молдові⁷, Узбекистані⁸. Примітно, що в Казахстані Конституційна Рада може переглядати власні рішення і за ініціативою Президента «в інтересах захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення національної безпеки, суверенітету і цілісності держави»⁹.

Фактично конституційні положення про остаточний характер актів органів конституційної юрисдикції, не обмежені правом цих органів переглядати власні рішення, презюмують абсолютну істинність здійснюваного ними тлумачення правових норм і неспроможність органів конституційного контролю припуститися помилки у прийнятті відповідних актів. Така претензія правових позицій органів конституційної юрисдикції на адекватність і безпомилковість різюче контрастує з наявним досвідом конституційного правосуддя. Цей досвід засвідчує, що принцип зв'язаності органів конституційного контролю власними правовими позиціями, який не допускає виключень, породжує одні з найсуттєвіших проблем у їх діяльності.

¹ Стаття 66.5 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном Суде» от 23 декабря 2003 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.elibrary.humanrightshouse.org>

² Стаття 42 Закона Республики Беларусь «О Конституционном Суде Республики Беларусь» от 30 марта 1994 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kc.gov.by>

³ Часть четырнадцатая статьи 68 Закона Республики Армения «О Конституционном Суде» от 14 июня 2006 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://base.spinform.ru>

⁴ Часть четвертая статьи 36 Конституционного закона «О Конституционном Совете Республики Казахстан» от 29 декабря 1995 года // Ведомости Верховного Совета Республики Казахстан. — 1995. — № 24. — Ст. 173.

⁵ Закон Кыргызской Республики «О конституционном судопроизводстве Кыргызской Республики» // Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики. — 1994. — № 2. — Ст. 48.

⁶ Article 62 of the Law on the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. — P. 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lrkt.lt>

⁷ Кодекс конституционной юстиции Республики Молдова от 16 июля 1995 года с изменениями от 11 июля 1996 года // Официальный Монитор Республики Молдова. — 1995. — № 53–54. — Ст. 597; 1996. — № 54–55. — Ст. 513.

⁸ Абзац третий статьи 28 Закона Республики Узбекистан «О Конституционном Суде Республики Узбекистан» // Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан. — 1995. — № 9. — Ст. 178; 2003 — № 1. — Ст. 8; № 9–10. — Ст. 149.

⁹ Часть вторая статьи 36 Конституционного закона «О Конституционном Совете Республики Казахстан» от 29 декабря 1995 года // Ведомости Верховного Совета Республики Казахстан. — 1995. — № 24. — Ст. 173.

У контексті наведеного вище є очевидним, що проблеми остаточності актів Конституційного Суду України мають не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки безпосередньо стосуються титульної функції органу конституційної юрисдикції — забезпечувати верховенство Конституції України в системі національних правових актів.

Закон України «Про Конституційний Суд України» вказує, що рішення і висновки Конституційного Суду України «є остаточними і не підлягають оскарженню», «рівною мірою є обов'язковими до виконання»; невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно із законом¹. Ні Конституція України, ні Закон України «Про Конституційний Суд України» не містять жодних застережень стосовно обов'язковості актів органу конституційної юрисдикції. Тим самим Конституційний Суд України, по суті, зв'язує себе власними правовими позиціями, які визначаються за змістом прийнятих ним актів². Вбачається, що це є серйозною вадою інституту конституційного контролю у нашій державі.

Перегляд рішень Конституційного Суду України за ініціативою самого органу конституційної юрисдикції передбачений статтею 68 Закону України «Про Конституційний Суд України», яка вказує, що Суд «відкриває нове провадження у справі при виявленні нових обставин у справі, які не були предметом його розгляду, але які існували на час розгляду і прийняття рішення або дачі висновку у справі»³. Однак цілком можлива ситуація, за якої всі обставини справи були відомі, але рішення було прийнято помилкове.

Причини прийняття хибних рішень органами, які здійснюють спеціалізований конституційний контроль, можуть бути різними. Окрім впливу на діяльність цих органів владарюючих політичних сил, іншими найтиповішими причинами неконституційності прийнятих органами конституційної юрисдикції актів є вихід за межі тлумачення і спроба вдатися до заповнення прогалин у законодавстві⁴. Конституційні суди та подібні органи, попри їх виключне право виносити остаточні рішення у межах вирішення питань, що складають їх компетенцію, як і будь-які інші органи державної влади можуть приймати акти, конституційність яких викликати сумнів. Об'єктивно з огляду на рівень фахової компетенції членів відповідних органів такі акти будуть нечастими винятками з правила. Поряд із цим сама гіпотетична можливість помилкових рішень у діяльності органів конституційного контролю вказує, що конституційні положення про остаточний характер їхніх актів потребують застереження. Беззаперечний факт існування ризику помилки у діяльності органів конституційної юрисдикції, імовірність якої повністю виключити неможливо, є суттєвим аргументом права цих органів переглядати власні правові позиції.

¹ Статті 63, 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — С. 272.

² Шаповал В. Офіційне тлумачення як функція Конституційного Суду України (проблеми теорії) // Вісник Конституційного Суду України. — 1999. — № 3. — С. 54.

³ Закон України «Про Конституційний Суд України» // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — С. 272.

⁴ Грось Л. Акты Конституционного Суда РФ и право на судебную защиту // Российская юстиция. — 1998. — № 12. — С. 10.

Опосередкованим доказом можливої хибності (повної чи часткової) актів органів конституційної юрисдикції є спосіб їх ухвалення: відповідні рішення приймаються простою, іноді кваліфікованою, більшістю голосів від встановленого кворуму. Прийняття рішення може здійснюватися з перевагою в один-два голоси і супроводжуватися долученням до відповідного акта особливої (окремої) думки судді конституційного суду, яка відображає іншу правову позицію. Наявність особливих (окремих) думок членів органу конституційної юрисдикції з приводу прийнятого ним акта, які пропонують альтернативний погляд на належний зміст цього акта, з усією очевидністю засвідчує відносну істинність правової позиції органу конституційного контролю, відображеної у його відповідному акті.

У випадку прийняття хибних рішень виникає парадоксальна ситуація. Орган конституційної юрисдикції виявляється змушеним дотримуватися своїх власних помилкових правових позицій, і водночас він повинен стояти на сторожі принципу верховенства основного закону держави. Отже, органи конституційного контролю неодмінно повинні мати право переглядати свої власні хибні, а відтак неконституційні акти. Позбавити органи конституційної юрисдикції цього права означає позбавити їх можливості належним чином забезпечувати верховенство конституції у національній системі права: хибно, однак офіційно інтерпретовані конституційні положення спричиняють неконституційну правотворчу і правозастосовну практику. Відтак відсутність в органі конституційної юрисдикції права переглядати власні помилкові рішення не тільки загрожує його легітимності, а й породжує більш серйозну проблему. Керуючись хибно аргументованими правовими позиціями органу конституційної юрисдикції, владарюючі суб'єкти, уповноважені на відповідні форми нормотворчої та правозастосовної діяльності, тим самим порушуватимуть норми основного закону. У такий спосіб орган конституційної юрисдикції, який повинен виконувати роль найважливішого гаранта конституційної законності, відкриватиме двері юридично санкціонованому правовому свавіллю. Більше того, відсутність в органі конституційного контролю права переглядати власні правові позиції неминуче породжує проблеми появи не лише змістовно недостатньо узгоджених, а й взаємовиключних, однак рівною мірою «остаточних» інтерпретаційних актів. Об'єктивно, що наявність альтернативних правових позицій органу конституційного контролю проковуватиме безлад у правотворчій і правозастосовній сферах державно-владної діяльності.

Отже, остаточність актів органу конституційної юрисдикції повинна бути беззаперечною для всіх суб'єктів, чиї правовідносини підпадають під сферу дії відповідних актів, однак не може бути абсолютною для самого органу конституційного контролю. Він повинен мати право відмовитися від власних правових позицій, сформульованих у прийнятих ним актах, якщо вважатиме, що такі позиції є принаймні частково хибними, тобто неконституційними.

Необхідність перегляду правових позицій органу конституційної юрисдикції, попри винятковий характер відповідної практики, диктується, крім іншого, потребою забезпечити функціональну стабільність основного закону. Така адаптація конституційних положень до суспільних реалій може здійснюватися шляхом

переосмислення певних конституційних положень навіть за умови незмінності їх тексту¹.

Згаданий підхід, зокрема, чітко відображений у Федеральному Законі Російської Федерації «Про Конституційний Суд Російської Федерації». Проголошуючи остаточність акта органу конституційної юрисдикції для всіх інших органів державної влади, закон не зв'язує відповідною вимогою сам Конституційний Суд — останній наділений правом перегляду власних рішень². У Постанові від 21 грудня 2005 року Конституційний Суд Російської Федерації зазначив: «Оскільки положення Конституції Російської Федерації проявляють свій регулятивний вплив ...у соціально-історичному контексті, що розвивається, правові позиції, сформульовані Конституційним Судом Російської Федерації у результаті інтерпретації, тлумачення тих чи інших положень Конституції, ...можуть уточнюватися або змінюватися з тим, щоб адекватно виявити смисл тих чи інших конституційних норм, їх букву і дух, з урахуванням конкретних соціально-правових умов їх реалізації, включаючи зміни в системі правового регулювання»³. Вартим уваги є й відповідне положення Закону «Про Конституційний Суд» Республіки Вірменія, яке допускає можливість перегляду Конституційним Судом власного акта мінімум через сім років, якщо, зокрема, «з'ясувалося таке нове сприйняття положення Конституції, що застосовувалося у цій справі, за наявності якого стосовно одного й того самого питання може бути прийнята інша постанова Конституційного Суду, і якщо це питання має принципове конституційно-правове значення»⁴.

Сьогодні неабсолютна остаточність правових позицій вищих судових органів стала характерним елементом розвитку прецедентного права у провідних країнах англосаксонського світу. Принцип еволюційного тлумачення правових норм є помітною рисою діяльності таких судових органів, як Верховний Суд Сполучених Штатів Америки, Верховний Суд Англії, Європейський Суд з прав людини. Еволюційне тлумачення конституційних норм останнім часом набуває характеру стійкої тенденції також у діяльності спеціалізованих органів конституційного контролю країн романо-германської правової системи. Згадана практика засвідчує, що правова доктрина — феномен не статичний і її розвиток не повинен унеможливлюватися формально закріпленими юридично хибними чи такими, що втратили своє значення, догмами.

¹ Рабінович П., Гончаров В. Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства // Право України. — 2011. — № 6. — С. 110.

² Стаття 73 Федерального конституційного закону Російської Федерації от 21 июля 1994 года «О Конституционном Суде Российской Федерации» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ksrf.ru>

³ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 21 декабря 2005 года № 13-П по делу о проверке конституционности отдельных положений Федерального Закона «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации» в связи с жалобами ряда граждан [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://base.consultant.ru>

⁴ Часть четырнадцатая статьи 68 Закона Республики Армения «О Конституционном Суде» от 14 июня 2006 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://base.spinform.ru>

Таким чином, зміст доктрини, якою керується орган конституційного контролю, обумовлюється об'єктивними процесами розвитку права і регульованих ним суспільних відносин. Поряд із цим сформульована попередньо конституційним судом правова позиція може вже не відповідати сучасним умовам правового регулювання. Важливо усвідомити ту обставину, що акти органів конституційного контролю часто інтерпретують конституційні норми, які «ґрунтуються на концепціях, що мають розмиті контури та еволюційний зміст»¹. Органи конституційної юрисдикції у такому випадку не повинні перетворювати власні правові позиції на «священну догму», раз і назавжди сформульовану й охоронювану від будь-якої ревізії; вони повинні мати право її переглянути (скоригувати). Формулюючи свої правові позиції, органи конституційної юрисдикції отримують можливість поєднати різноманітні наукові підходи до осмислення правових реалій, з'ясовуючи при цьому стійкі й виразні закономірності конституційно-правового розвитку суспільних відносин², і тим самим надати їм підтримку і захист на державно-правовому рівні.

Отже, офіційне визнання за правовими позиціями Конституційного Суду України характеру джерела права, і водночас визнання можливості їх перегляду самим органом конституційної юрисдикції стало б суттєвим елементом розвитку вітчизняної правової системи. Заперечення можливості перегляду органом конституційного контролю власних правових позицій, що мають офіційний статус джерела права, неминуче породжує серйозну небезпеку зробити діяльність конституційного суду «вже не формою застосування конституції, а боротьбою за зміст права так, як його розуміють судді»³. Звідси стає очевидним, що можливість заперечення презумпції істинності власної правової позиції покладає на Конституційний Суд України досить складне завдання щодо перманентної оцінки вже існуючих правових позицій, їх співвіднесення із сучасним станом розвитку правової доктрини держави, правової системи країни тощо.

Зміна Конституційним Судом України своєї правової позиції не повинна означати відміну попередньо прийнятого рішення. Таке рішення зберігатиме свою силу, хоча й не може більше розглядатися як прецедент при вирішенні аналогічних питань у майбутньому.

Матеріалізованим закріпленням викладених новел могла б стати поява в розділі XII Конституції України положень такого змісту: «Правові позиції Конституційного Суду України, виражені в його актах, разом з Конституцією України утворюють нормативну основу національної системи права й визначають офіційну правову доктрину держави. Вони є безпосередньо діючим правом й обов'язкові для всіх органів влади та місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Правові позиції Конституційного Суду України не можуть суперечити Конституції України. Конституційний Суд України має виключне право перегляду

¹ Вей С. Принципи конституційної інтерпретації і самообмеження конституційного судді // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 2. — С. 57.

² Витушкин В. Определения Конституционного Суда Российской Федерации : особенности юридической природы. — М. : НОРМА, 2005. — С. 116.

³ Селіванов А., Стрижак А. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні : актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя. — К. : Логос, 2010. — С. 107.

власних правових позицій у зв'язку зі зміною конституційних норм чи розвитком правової доктрини, якою керується Конституційний Суд України».

Закріплення подібних конституційних положень передбачало б створення механізму перегляду правових позицій органу конституційної юрисдикції на законодавчому рівні. У такому випадку цілком доречним буде врахування відповідної зарубіжної державно-правової практики. Зокрема, Федеральний Закон Російської Федерації «Про Конституційний Суд Російської Федерації» встановлює, що коли більшість суддів, які беруть участь у засіданні палати, схиляються до необхідності прийняти рішення, що не відповідає правовій позиції, вираженій у попередньо прийнятих рішеннях Конституційного Суду, то справа передається на розгляд у пленарне засідання¹.

Подібне положення могло б бути включене до Закону України «Про Конституційний Суд України» з тими, наприклад, корективами, що перегляд власних правових позицій орган конституційної юрисдикції здійснює у формі спеціального пленарного засідання Конституційного Суду України, яке проводиться виключно у згаданому випадку. Рішення про перегляд правової позиції має ухвалюватися двома третинами від числа присутніх суддів.

Мартынюк Р. С. Проблемы неизменяемости правовых позиций органов конституционного контроля. В статье исследуется проблематика неизменности правовых позиций органов конституционной юрисдикции. Акцентируется на обязательности соблюдения правовых позиций органов конституционного контроля в правотворческой и правоприменительной деятельности органов государственной власти. Аргументуется тезис об относительной окончательности актов органов конституционной юрисдикции для этих органов.

Ключевые слова: правовые позиции органов конституционной юрисдикции, окончательность актов органов конституционной юрисдикции, пересмотр решений органов конституционного контроля.

Martyniuk R. Problems of Invariability of Legal Positions of the Constitutional Control Bodies. The article examines problems of invariability of legal positions of the bodies of constitutional jurisdiction. The accent is made on the obligation to comply with the legal positions of bodies of constitutional control in the lawmaking and law enforcement activities of the public authorities. The thesis on the relative finality of acts of constitutional jurisdiction bodies for these bodies is argued for.

Key words: legal positions of the bodies of constitutional control, finality of the acts of constitutional jurisdiction, review of the decisions of the bodies of constitutional control.

¹ Статья 73 Федерального конституционного закона от 21 июля 1994 года «О Конституционном Суде Российской Федерации» [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ksrf.ru>